Dienst Justitiële Inrichtingen
Ministerie van Veiligheid en Justitie

Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie

Module 3. Driedaagse risicotaxatie

Inleiding

"Ik wil geen burgermannetje zijn, maar ik heb inmiddels wel geleerd dat ik met geweld niets opschiet en dat harddrugs slecht voor mij zijn."

Frank is een 44 jarige man met een antisociale persoonlijkheidsstoornis en een hoge mate van psychopathie. Deze persoonlijkheidsproblematiek in samenhang met zijn verslavingsproblematiek maken hem tot een explosieve man die gedurende zijn levensloop veel geweld en criminaliteit heeft laten zien. Inmiddels is Frank enkele jaren intensief behandeld in de forensische psychiatrie en staat hij op het punt te resocaliseren. Op welke manieren kan op zorgvuldige wijze het risico van herhaald ernstig delictgedrag bij Frank worden ingeschat? Welke risicofactoren en beschermende factoren spelen bij hem een rol en hoe kan de inschatting hiervan vervolgens betekenis krijgen en richtlijnen bieden voor risicomanagement?

Het inschatten van het risico van herhaald (seksueel) gewelddadig gedrag is een belangrijke taak voor Pro Jusititia rapporteurs en voor deskundigen die werkzaam zijn in de forensische of verslavings-ggz en gevangenissen. Het belang van risicotaxatie voor de maatschappij is groot; het ultieme doel van risicotaxatie is immers - door het bieden van concrete richtlijnen voor risicomanagement - het voorkomen van gewelddadige recidive. Gebruik van gestandaardiseerde risicotaxatie-instrumenten wordt hierbij sterk aanbevolen om de betrouwbaarheid en validiteit van de risicotaxatie te vergroten. Het gebruik van dergelijke risicotaxatie-instrumenten is essentieel, zowel voor het bepalen van het benodigde beveiligingsniveau als voor het beantwoorden van de vraag of behandeling nodig is en zo ja, van welke intensiteit. Gedurende de behandeling kunnen de resultaten van de risicotaxatie gebruikt worden voor behandelfasering en het monitoren en evalueren van risicofactoren en beschermende factoren. Een accurate risicotaxatie voorafgaand aan bijvoorbeeld een (proef)verlof of bij het opstellen van een verlengingsadvies voor de rechtbank bij terbeschikkinggestelden is essentieel en kan gewelddadige recidive helpen voorkomen. De afgelopen twintig jaar is het onderzoek naar risicotaxatie en risicofactoren voor toekomstig (seksueel) gewelddadig of seksueel delictgedrag enorm toegenomen. Er zijn risicotaxatie-instrumenten voor verschillende vormen van gewelddadig gedrag ontwikkeld en tevens in diverse settings onderzocht op hun waarde.

Opzet van de training

In deze driedaagse training zal een overzicht worden geboden van de state of the art kennis op gebied van het inschatten van risico van delictgedrag. De nadruk zal hierbij liggen op het inschatten van ernstig delictgedrag, dat wil zeggen gewelddadig of seksueel delictgedrag. Hierbij komen verschillende risicotaxatie-instrumenten aan bod waarmee geoefend zal worden aan de hand van casussen uit de praktijk. Zo zal er in groepjes worden gewerkt aan het coderen van een casus en vervolgens zal een plenaire consensusbespreking worden gehouden. Er zal zoveel mogelijk worden aangesloten op de specifieke taakstelling van Pro Justitia rapporteurs. Binnen deze training zullen tevens – in nauwe samenwerking met het NIFP – praktische richtlijnen worden geboden voor het gebruik van de instrumenten en voor de verslaglegging.

22 december 2017, 09.30 – 17.00 uur	HCR-20V3	Eva de Spa en Michiel de Vries Robbé
12 januari 2018, 09.30 – 17.00 uur	SAPROF ochtend	Michiel de Vries Robbé
	FAM middag	Vivienne Vogel
19 januari 2018, 09.30 – 17.00 uur	Zeden	Wineke Smid

Docenten

Dr. Vivienne de Vogel
Psycholoog, Hoofd afdeling Onderzoek

Drs. Michiel de Vries Robbé
Psycholoog, onderzoeker / promovendus

Drs. Eva de Spa
Criminoloog, onderzoeker

Dr. Wineke Smid
psycholoog en onderzoeker/ promovenda

Leerdoelen

Aan het einde van deze module heeft u als deelnemer:

- Kennis van de verschillende methoden van risicotaxatie en de voor- en nadelen van deze methoden.
- Kennis van de belangrijkste theorieën op het gebied van geweld (m.n. *Risk Need Responsivity model*)
- Kennis van de meest gebruikte risicotaxatie-instrumenten en de wetenschappelijke evidentie voor deze instrumenten.
- Kennis van zowel statische als dynamische risico- en beschermende factoren voor seksueel delictgedrag.
- Kennis van specifieke risico- en beschermende factoren bij zedendelinquenten.
- Kennis van specifieke risico- en beschermende factoren bij vrouwelijke delinquenten.
- Ervaring / kennismaking met het scoren en interpreteren van een aantal risicotaxatie-instrumenten (HCR-20V3, SAPROF, FAM, STATIC-99R, STABLE-2007).
- Praktische handvatten voor gebruik van de instrumenten en van de resultaten van de instrumenten in de verslaglegging.

Materiaal

- HCR-20V3 handleiding
- SAPROF handleiding
- FAM handleiding
- Reader met vooraf te lezen literatuur.

Programma dag 1 : HCR-20V3

Datum : 22 december 2017

Docenten : Michiel de Vries Robbé, Drs. Eva de Spa

Op dag 1 wordt stilgestaan bij de doelen van risicotaxatie en worden de verschillende methoden van risicotaxatie en de voor- en nadelen daarvan besproken. De belangrijkste theorieën op het gebied van geweld worden kort besproken (m.n. het *Risk Need Responsivity model*). Verder wordt een overzicht gegeven van recente literatuur naar risicofactoren voor algemeen en gewelddadig gedrag en de wijze waarop deze factoren betrouwbaar kunnen worden ingeschat. Verschillende risicotaxatie-instrumenten zullen hierbij de revue passeren, zoals de *Level of Service / Case Management Inventory (LS/CMI)*. De nadruk zal echter liggen op de *Historical Clinical Risk* management-20^{V3} (HCR-20^{V3}; Douglas et al., 2013), een revisie van de HCR-20, één van de meest gebruikte instrumenten wereldwijd voor het inschatten van gewelddadig gedrag bij (forensisch) psychiatrische patiënten. Aan de hand van dossier- en videomateriaal zal er geoefend worden met het scoren van de HCR-20^{V3}. Verder zal worden stilgestaan bij psychopathie zoals gemeten met de *Psychopathie Checklist-Revised* (PCL-R; Hare, 1991, 2003), een belangrijke risicofactor voor gewelddadig gedrag. Ook zal aandacht worden besteed aan de resultaten van onderzoek naar de HCR-20^{V3} dat tot nu toe is uitgevoerd. Tot slot zal worden ingegaan op het praktisch gebruik van risicotaxatie instrumenten (o.a. verslaglegging, risicomanagement).

Programma

09.15 - 09.30	Ontvangst
09.30 - 10.30	Inleiding: het concept risicotaxatie, theorieën, methoden van risicotaxatie
10.30 - 11.00	Pauze
11.00 - 12.30	De HCR-20^{V3}: uitleg en scoren
12.30 - 13.30	Lunch
13.30 - 15.00	Bespreken casus HCR-20^{V3}
15.00 - 15.30	Pauze
15.30 - 16.30	Praktisch gebruik van instrumenten / verslaglegging Pro Justitia
16.30 - 17.00	Afsluiting en vragenrondje

Resultaat

Na afloop van deze training zijn de cursisten in staat om de HCR-20^{V3} op zorgvuldige wijze te scoren en bekend met de recente literatuur over (het inschatten van) risicofactoren voor gewelddadig gedrag.

Deze dag zal door (twee van) de volgende docenten worden verzorgd:

Mevrouw Drs. Ellen van den Broek, GZ-psycholoog, Hoofd Behandeling
Mevrouw Dr. Vivienne de Vogel, psycholoog, Hoofd afdeling Onderzoek
Mevrouw Drs. Eva de Spa, criminoloog, afdeling Onderzoek

Literatuur dag 1

In deze module wordt onderstaande literatuur gebruikt. Als deelnemer bestudeert u voorafgaand aan de bijeenkomst alle literatuur. Door een goede voorbereiding kan de bijeenkomst optimaal worden benut om uw kennis en begrip te verdiepen en toe te passen.

- Douglas, K. S., Hart, S. D., Webster, C. D., Belfrage, H., Guy, L. S., & Wilson, C. M. (2014). Historical-clinical-risk management-20, version 3 (HCR-20V3): development and overview. *International Journal of Forensic Mental Health, 13(2*), 93-108.
- Vogel, V. de, Broek, E. van den, & Vries Robbé, M. de (2014). The use of the HCR-20^{V3} in Dutch forensic clinical practice. *International Journal of Forensic Mental Health, 13,* 109-121. doi:10.1080/14999013.2014.906518
- Vogel, V. de, Vries Robbé, M. de, Spa, E. de, & Wever, E. (2013). Risicotaxatie van geweld in de forensische psychiatrie. Maandblad Geestelijke volksgezondheid, 68, 137 (volledige versie online: http://www.mgvonline.nl/assets/sites/7/GV-0-0-7.pdf).
- Vogel, V. de, Vries Robbé, M. de, Bouman, Y.H.A, Chakhssi, F., & Ruiter, C. de (2013). Innovatie in risicotaxatie van geweld: De HCR-20^{V3}. *Gedragstherapie, 46,* 107-118.

Referenties / aanbevolen literatuur (wordt niet verstrekt)

- Andrews, D.A. & Bonta, J. (2010). *The psychology of criminal conduct. 5th ed.* New Providence: Anderson Publishing.
- Hare, R.D. (2003). *Hare Psychopathy Checklist-Revised Second Edition. Technical Manual.* Toronto, Ontario: Multi-Health Systems.
- Harte, J. & Breukink, M. (2010). Objectiviteit of schijnzekerheid? Kwaliteit, mogelijkheden en beperkingen van instrumenten voor risicotaxatie. *Tijdschrift voor Criminologie, 52,* 52-72.
- Douglas, K. S., Shaffer, C., Blanchard, A. J. E., Guy, L. S., Reeves, K., & Weir, J. (2014). *HCR-20 violence risk assessment scheme: Overview and annotated bibliography. HCR-20 Violence Risk Assessment White Paper Series, #1*. Burnaby, Canada: Mental Health, Law, and Policy Institute, Simon Fraser University. Beschikbaar: http://kdouglas.files.wordpress.com/2007/10/hcr-20-annotated-biblio-sept-2010.pdf.
- Vogel, V. de, Vries Robbé, M. de, Bouman, Y.H.A, Chakhssi, F., & Ruiter, C. de (2013). *HCR-20^{V3}: Risicotaxatie van geweld - Gebruikershandleiding*. Delft: Eburon. Beschikbaar: www.hoevenkliniek.nl/onderzoek/risicotaxatie/hcr-20-v3
- Vogel, V. de (2005). *Structured risk assessment of (sexual) violence in forensic clinical practice. The HCR-20 and SVR-20 in Dutch forensic psychiatric patients.* Amsterdam: Dutch University Press (beschikbaar: http://dare.uva.nl/document/13725).

Programma dag 2 : SAPROF

Datum : 12 januari 2018

Docent : Dr. Michiel de Vries Robbé en Dr. Vivienne de Vogel

Op deze dag zal aandacht worden besteed aan beschermende factoren en het belang hiervan voor een evenwichtige risicotaxatie en de praktijk. De ontwikkeling van de *Structured Assessment of Protective Factors for violence risk* (SAPROF; De Vogel, De Ruiter, Bouman, & De Vries Robbé, 2007; 2012) zal worden besproken. De SAPROF is een checklist voor de gestructureerde inschatting van beschermende factoren voor gewelddadig gedrag die ontwikkeld is voor gebruik in de dagelijkse klinische praktijk in aanvulling op de risicotaxatie met de HCR-20 / HCR-20^{V3} of HKT-30 / HKT-R. De factoren en scoringsprocedure van de SAPROF zullen worden uitgelegd. Er zal worden geoefend met het scoren van de SAPROF, waarna plenair in een consensus bespreking de factoren zullen worden besproken. Hierbij zal ook aandacht zijn voor integratie met de resultaten op de risicofactoren uit de HCR / HKT waardoor men kan ervaren welke voordelen het gecombineerd gebruik van de checklists kan opleveren voor de klinische praktijk. Onderzoeksresultaten met de SAPROF zullen worden gepresenteerd.
In de middag zal vervolgens dieper worden ingegaan op risicotaxatie voor specifieke groepen, zoals psychotici of licht verstandelijk beperkten. Er zal hierbij voornamelijk worden stilgestaan bij specifieke risicofactoren voor vrouwen. Hoewel vrouwen nog altijd een minderheid vormen binnen justitiële en forensische psychiatrische instellingen neemt gewelddadig gedrag door vrouwen gestaag toe. Risicofactoren voor geweld bij vrouwen verschillen veelal van risicofactoren bij mannen. Onderzoek toont aan dat de HCR-20 en de PCL-R gewelddadige recidive van mannen goed voorspellen, maar onvoldoende voor vrouwen. Dit hangt samen met het feit dat dergelijke instrumenten doorgaans zijn ontwikkeld in mannelijke populaties. In de Van der Hoeven Kliniek is daarom de *Female Additional Manual* (FAM) ontwikkeld, een aanvulling op de HCR-20 / HCR-20^{V3} of mogelijk de HKT-30 / HKT-R specifiek voor het inschatten van terugval in gewelddadig gedrag bij vrouwen. Aan de hand van dossier- en beeldmateriaal zal deze middag geoefend worden met het scoren van de FAM. Tot slot worden onderzoeksresultaten besproken van een multicenter onderzoek naar kenmerken van vrouwen in de Nederlandse forensische psychiatrie en naar de waarde van risicotaxatie-instrumenten, waaronder de FAM.

Programma

09.15 - 09.30	Ontvangst
09.30 - 10.30	Inleiding: het concept beschermende factoren, de SAPROF
10.30 - 11.00	Pauze
11.00 - 12.30	Scoren en bespreken casus SAPROF
12.30 – 13.30	Lunch
13.30 - 14.00	Risicotaxatie bij specifieke groepen
14.00 – 15.00	Geweld door vrouwen; risicofactoren voor vrouwen, de FAM
15.00 – 15.30	Pauze
15.30 - 16.30	Scoren en bespreken casus FAM
16.30 – 17.00	Praktisch gebruik en vragenrondje

Resultaat

Na afloop van deze training zijn de cursisten in staat om de SAPROF en de FAM op zorgvuldige wijze te scoren en bekend met de recente literatuur over (het inschatten van) risicofactoren en beschermende factoren voor gewelddadig gedrag voor zowel mannen als vrouwen.

Literatuur dag 2

In deze module wordt onderstaande literatuur gebruikt. Als deelnemer bestudeert u voorafgaand aan de bijeenkomst alle literatuur. Door een goede voorbereiding kan de bijeenkomst optimaal worden benut om uw kennis en begrip te verdiepen en toe te passen.

- Vogel V. de, Vries Robbé M. de, Kalmthout W. van, & Place C. (2012). Risicotaxatie van geweld bij vrouwen. Ontwikkeling van de Female Additional Manual (FAM). *Tijdschrift voor Psychiatrie*, 54, 329-338.
- Vogel, V. de & Nicholls, T.L. (2016). Gender matters. An introduction to the special issue on women and girls. *International Journal of Forensic Mental Health, 15*, 1-25. DOI:10.1080/14999013.2016.1141439
- Vries Robbé, M. de, Vogel, V. de, & Douglas, K.S. (2013). Risk factors and protective factors: a two-sided dynamic approach to violence risk assessment. *The journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, Vol 24, No 4, 440-457.
- Vries Robbé, M. de, Vogel, V. de, Douglas, K.S., & Nijman, H.L.I. (2015). Changes in dynamic risk and protective factors for violence during inpatient forensic psychiatric treatment: Predicting reductions in post-discharge community recidivism. *Law and Human Behavior*, 39, 53-61.

Referenties / aanbevolen literatuur (deels verstrekt)

- Berg, J.W. van den, & Vogel, V. de (2011). Risicotaxatie bij forensisch psychiatrische patiënten met een licht verstandelijke handicap: Hoe bruikbaar zijn risicotaxatie-instrumenten? Tijdschrift voor Psychiatrie, 53, 83-93.
- Garcia-Mansilla, A., Rosenfeld, B., & Nicholls, T.L. (2009). Risk assessment: Are current methods applicable to women? International Journal of Forensic Mental Health, 8, 50-61.
- Vogel, V. de, Ruiter, C. de, Bouman, Y., & Vries Robbé, M. de (2012). Handleiding bij de SAPROF. Structured Assessment of Protective Factors for Violence Risk. 2e Editie. Utrecht: Forum Educatief. (verstrekt bij cursusdag)
- Vogel, V. de, Vries Robbé, M. de, Kalmthout W. van, & Place, C. (2011). Female Additional Manual (FAM). Aanvullende richtlijnen bij de HCR-20 voor het inschatten van gewelddadig gedrag bij vrouwen. Utrecht: Van der Hoeven Stichting. (verstrekt bij cursusdag)
- Abidin, Z., Davoren, M. ,Naughton, L., Gibbons, O., Nulty, A. and Kennedy, H.G. Susceptibility (risk and protective) factors for in-patient violence and self-harm. BMC Psychiatry 2013.
- De Vries Robbé, M., de Vogel, V., Wever, E.C., Douglas, K.S., & Nijman, H.L.I. (2016). Risk and protective factors for inpatient aggression. Criminal Justice and Behavior, 43, 1364-1385. doi: 10.1177/0093854816637889
- De Vries Robbé, M. (2014). Protective factors. Validation of the structured assessment of protective factors for violence risk in forensic psychiatry. Utrecht: Van der Hoeven Kliniek. (Proefschrift te downloaden van: http://www.saprof.com/content/2014/03/PhD-thesis-SAPROF)

Programma dag 3 : Risicotaxatie bij zedendelinquenten

Datum : 19 januari 2018

Docent : Dr. Wineke Smid

Op dag 3 wordt stilgestaan bij seksueel delictgedrag. De dag begint met een interactieve en rijk geïllustreerde weergave van de stand van zaken betreffende de wetenschappelijke kennis over seksueel delictgedrag. Daarbij komen aard en omvang van het probleem, theorieën over de oorzaken en diverse kenmerken van delicten en delictplegers aan de orde. Tussendoor is er gelegenheid tot het stellen van vragen. Vervolgens is er aandacht voor risicotaxatie bij zedendelinquenten en daarbij worden de verschillende methoden van risicotaxatie met hun voor- en nadelen besproken. Ook wordt nader ingegaan op de verschillen en overeenkomsten tussen risicotaxatie voor zedendelinquenten en risicotaxatie voor geweldsdelinquenten.
In de middag zullen een aantal instrumenten die specifiek zijn ontworpen voor de inschatting van het recidiverisico van zedendelinquenten, de revue passeren, waaronder Static-99R en de Stable-2007. De Static-99R richt zich op de statische factoren die het basisrisico voorspellen. Indachtig de eerder behandelde *Risk Need Responsivity* principes, zou dit instrument een belangrijke rol kunnen/moeten spelen bij de behandeltoewijzing. Met de Stable-2007 kunnen empirisch gefundeerde, dynamische risicofactoren bij zedendelinquenten in kaart worden gebracht. Daarmee kan het enerzijds het uit de Static-99R naar voren komende basisrisico verder verfijnd worden en anderzijds kunnen de resultaten gebruikt worden voor het bepalen van de behandelfocus. Een recidive-verminderende interventie richt zich immers bij voorkeur op de dynamische risicofactoren. Tot slot wordt er aandacht besteed aan een evidence-based werkwijze ten aanzien van zedendelinquenten en het helder communiceren van de uitkomsten van een risicotaxatie op een manier die ook voor de rechterlijke macht inzichtelijk en bruikbaar is.

Programma

09.15 - 09.30	Ontvangst
09.30 - 10.30	Stoornis en delict: hoe gek zijn zedendelinquenten?
10.30 - 11.00	Pauze
11.00 - 12.30	Risicotaxatie: hoe gevaarlijk zijn zedendelinquenten?
12.30 – 13.30	Lunch
13.30 - 15.00	Risicotaxatie instrumenten voor zedendelinquenten
15.00 - 15.30	Pauze
15.30 - 16.30	Evidence based werkwijze en risico communicatie
16.30 - 17.00	Vragenrondje en evaluatie

Resultaat

Na afloop van deze training beschikken de cursisten over up to date basiskennis betreffende zedendelicten en risicotaxatie bij zedendelinquenten.
Deze dag kan gezien worden als een kennismaking met de Satic-99R en Stable-2007. Voor daadwerkelijk gebruik van deze instrumenten is een tweedaagse training vereist.

Literatuur dag 3

In deze module wordt onderstaande literatuur gebruikt. Als deelnemer bestudeert u voorafgaand aan de bijeenkomst alle literatuur. Door een goede voorbereiding kan de bijeenkomst optimaal worden benut om uw kennis en begrip te verdiepen en toe te passen.

- Smid, W.J., Beek, D. van, & Wever, E.C. (2012). Plegers van seksuele delicten: Etiologie, Assessment en Interventies. *Gedragstherapie, 45*, 227-256.
- Smid, W. J., Klein Haneveld, E., Vogel, V. de, & Horn, J. van (2014) Gestructureerde risicotaxatie: Noodzakelijker wijs. *De Psycholoog, 49 (9),* 29-39.

Aanbevolen literatuur (wordt niet verstrekt)

- Eher, R., Matthes, A., Schilling, F., Haubner-MacLean, T., & Rettenberger, M. (2012). Dynamic risk assessment in sexual offenders using the Stable-2000 and the Stable-2007: An investigation of predictive and incremental validity. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 24,* 5-28
- Hanson, R.K., Bourgon, G., Helmus, L., & Hodgson, S. (2009). The principles of effective correctional treatment also apply to sexual offenders: A meta-analysis. *Criminal Justice and Behavior, 36,* 865–891.
- Hanson, R.K., Harris, A.J.R., Scott, T., & Helmus, L. (2007). *Assessing the risk of sexual offenders on community supervision: The Dynamic Supervision Project.* Corrections Research User Report 2007-05. Ottawa: Public Safety Canada.
- Hanson, R.K., & Morton-Bourgon, K.E. (2009). The accuracy of recidivism risk assessments for sexual offenders: A meta-analysis of 118 prediction studies. *Psychological Assessment, 21,* 1–21.
- Helmus, L., Thornton, D., Hanson, R.K., & Babchishin, K.M. (2012). Improving the predictive accuracy of Static-99 and Static-2002 with older sex offenders: Revised age weights. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment, 24,* 64-101.
- Smid, W. J., Kamphuis, J. H., Wever, E. C., & Beek, D. Van (2013). Treatment Selection for Sex Offenders Based on Clinical Judgment vs. Actuarial Risk Assessment: Match and Analysis of Mismatch. *Journal of Interpersonal Violence, 28,* 2273-2289.
- Smid, W. J., Kamphuis, J. H., Wever, E. C., & Verbruggen, M. C. F. M. (2014). Risk levels, treatment duration and drop out in a clinically composed outpatient sex offender treatment group. *Journal of Interpersonal Violence.* Advance online publication doi 10.1177/0886260514536276
- Smid, W. J., Kamphuis, J. H., Wever, E. C., & Beek, D. J. van (2014). A quasi-experimental evaluation of high intensity inpatient sex offender treatment in the Netherlands. *Sexual Abuse: A Journal of Research and Treatment*. Advance online publication doi 10.1177/1079063214535817

Studielast per dagdeel

Lezen literatuur	2 uur
Bijeenkomst	7,75 uur
Totaal	**9,75 uur**

Opdrachten

Tijdens de training wordt de opdracht gegeven om naast het scoren van de risicofactoren een kort verslag te schrijven over de casus. Deze opdracht zal ter plekke worden besproken in de training. Er is geen afsluitende toets of opdracht.

Opleidingsdossier

In de toekomst zal een product van deze module in het einddossier worden opgenomen. Dit is nog in ontwikkeling.

Toetsing en beoordeling

Bij deze module vindt geen toetsing plaats. Er wordt een actieve deelname verwacht.

Evaluatie

Om het onderwijs zo optimaal mogelijk te houden vragen wij u na de module het evaluatieformulier, dat u van de docent krijgt, in te vullen. De resultaten gebruiken we om de module verder te ontwikkelen. We streven naar kwalitatief hoogwaardig onderwijs dat een goede koppeling maakt tussen de theorie en de praktijk en waarmee beginnende rapporteurs voldoende bagage meekrijgen om in de praktijk aan de slag te gaan. We zijn dan ook benieuwd naar uw ideeën en ervaring.